

СЛУЖІННЯ РІДНОМУ НАРОДОВІ

*Нести любов, будити гнів,
Творити чудеса...
О віщий спів, натхнений спів!
Яка в ньому краса!*

М. Вороний

Українська еміграційна музична культура становить невід'ємну частину української музичної культури загалом як цілісного явища. Адже ж самотні зразки української художньої культури формувались не лише на рідній землі, але і створювались поза її межами митцями, що силою обставин були відірвані від батьківщини.

Перше місце на американському континенті та у світі за чисельністю українців займають США – близько 1 млн чоловік. Перші українці з'явилися у Північній Америці ще в XVII–XVIII ст. Василь Турчин, як бригадний генерал, брав участь у Громадянській війні в Північній армії і був відомий своєю участю у битві під Чикамоге. В 1865 р. з Києва прибув сюди Агапій Гончаренко, який видавав газету «Аляска Геральд». Масово ж українські емігранти почали поселятися у США з 1876 року. Переважно це були вихідці із закарпатської та галицької Лемківщини, і займалися вони сільським господарством. У 90-х рр. XIX ст. відбувалася інтенсивна еміграція зі Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття. До Першої світової війни в США переїхало близько 0,5 млн жителів Австро-Угорської частини України. Вони переважно селилися в штатах Пенсильванія та Нью-Джерсі і були зайняті у вугільній промисловості. Значна група українців осіла в Нью-Йорку. В 1884 р. у штаті Пенсильванія була збудована перша українська церква. На початку XX ст. (1909 р.) у США нараховувалося 470 тис. українців, у 1914 р. – близько 500 тис. У міжвоєнний період міграція із Західної України у США зменшилася.

У повоєнні роки (1945–1958) до США переїхало близько 100 тис. українців. З цією хвилею еміграції приїхав Юрій Оранський (справж. – Плевако; 30 січня 1917, Харків – 27 листопада 2008, м. Філадельфія, шт. Пенсильванія, США, похований у містечку Бавнд Брук, шт. Нью-Джерсі, США) – син знаного в Україні вченого-лінгвіста Миколи Плевака, мати працювала вчителькою. В родині Плевако любили і знали музику. Юрій пише: «Батько любив співати. Співав тенором. З його робочого кабінету часто лунало: «Ой, що ж бо то та за ворон» та «Ой, наступала та чорна хмара». Іноді співав улюблену пісню своєї мами: «Ой, зацвіла червона калина та й під криницею». Коли збиралося товариство, то диригував, завжди він подавав тон». З дитинства Юрій полюбив чарівну українську пісню, бо рідна пісня задовольняє одвічний потяг українця до співу як оберега національної ідентичності, могутнього засобу мобілізації духовних сил. Геній українського народу створив унікальну самотню пісню як духовну потребу краси та життєвої наснаги. Українська пісня – це і розрада, і розвага, і клятва, і сповідь, і поезія, і наша слава. Україна співала завжди, навіть у найтрагічніші

періоди своєї історії. Саме пісня берегла ліричну та волелюбну українську душу і, найперше – українське слово, нашу солов'їну мову.

Батько Юрія – Микола Плевако виховував у сина патріотичні почуття у подорожах по Україні. Хлопчик побував на Дніпровських порогах та на Хортиці. Велике враження справило на нього відвідання Одеського оперного театру. Особливо опера «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського із незабутнім Михайлом Садовським. Були вони також у Каневі на могилі Тараса Шевченка.

Окремо слід згадати про трагічну долю батьків Юрія. Микола Плевако (1890–1941) увійшов до історії української літератури як відомий літературознавець, бібліограф, педагог, автор двотомної «Хрестоматії нової української літератури», праць, присвячених творчості Т. Шевченка («Шевченко й критика (еволюція поглядів на Шевченка)», «Шевченків «Щоденник»», «Поезії. «Кобзар» Т. Г. Шевченка»), уклад вичерпну на той час бібліографію поета. Від 1919 р. викладав українську літературу й українознавство у Кам'янець-Подільському державному українському університеті, Київському архітектурному інституті (1920–1922), від осені 1922 – професор Харківського інституту народної освіти, очолював кафедру історії української літератури.

1930 рік став початком хвилі репресій української інтелігенції. Микола Плевако, якого звинувачували у націоналізмі, прагнучи уникнути переслідувань, у 1934 р. переїхав до Києва, де постійно займався виданням творів Т. Шевченка. Проте і тут його позбавили праці, а 17 травня 1938 р. заарештували. Відбуваючи заслання на станції Вишнівка у Казахстані, М. Плевако трагічно загинув за нез'ясованих обставин 25 квітня 1941 року.

Такою ж стражденною є доля матері Юрія. 27 вересня 1941 року її арештували. Вона була страчена у зв'язку з тим, що не було можливості евакуювати в'язнів.

Переживаючи репресії своєї родини, молодий Юрій продовжував здобувати музичну освіту у класі видатного педагога Семена Богатирьова, який стояв біля витоків харківської композиторської школи. Допитливий юнак учився в консерваторії на декількох факультетах – хормейстерському, історико-теоретичному, оперно-симфонічному диригування.

Під час Другої світової війни жив у Харкові, потім перебрався до Німеччини, де з 1945 по 1948 роки продовжив своє навчання у Вищій школі міста Фрайбург. Звідси у 1949 р., взявши бабусине прізвище Оранський, Юрій разом із дружиною Надією емігрував до США.

У 1952 р., в Нью-Йорку та Філадельфії за ініціативою піаніста і педагога Романа Савицького засновано Український Музичний Інститут (УМІ). Юрій Оранський став викладачем класу фортепіано та теоретичних предметів, а також довголітнім головою УМІ Філадельфійської округи.

Найздібнішою ученицею Оранського в УМІ була Лідія Артимів (з родини українських емігрантів), яка згодом стала концертуючою піаністкою. Як лауреатка багатьох між-

народних конкурсів вона з великим успіхом гастролювала не тільки в США (Вашингтон, Бостон, Буффало, Нью-Йорк, Філадельфія тощо), але і в Австралії, Італії, Канаді, Кореї, Німеччині (2 концертні турне), Фінляндії, Швейцарії, Японії. Музичні критики захоплено відзначали у її виконавській манері блискучу техніку, яскравий темперамент в поєднанні з наспівною мелодійністю, ніжністю та відчуттям гармонійної цілісності твору. В репертуар піаністки входять твори різних стилів світової фортепіанної літератури. З успіхом також виконує композиції Миколи Лисенка, Василя Барвінського та інших українських композиторів, тим самим популяризуючи українську музику.

Необхідно відзначити, що любов Оранського до диригентури і хорового співу переважала. У 1951 р. у Філадельфії було організовано чоловічий хор «Кобзар» зі співаків колишніх хорів «Сурма» і «Ватра», що існували серед повоєнної української еміграції у Західній Європі, та змішаного хору Товариства прихильників музичної культури (Філадельфія). Колектив було створено на протиположності з СРСР. Диригентом було запрошено Оранського. Керувати хором та оркестром Юрій почав ще студентом консерваторії. Деякий час (1942–1943) працював у Харківській та Київській опері, у 1944 році – у театрах Коломиї та Дрогобича. У наступні роки диригував хорами та оркестрами у Німеччині та у США. Як організатор і диригент дитячих і дорослих хорів Ю. Оранський докладав багато зусиль ще і як співорганізатор і педагог-практик у Хорових семінарах, які проводились у різних північних штатах США і в Канаді (Анкастер, 1977, Торонто, 1978, Альберта, 1990).

Заслуговує на особливу увагу праця Оранського в галузі музичного театру. За його участі вперше за межами України прозвучала дитяча опера М. Лисенка «Пан Коцький» (УМІ, 1965), інструментована Василем Овчаренком. Принагідно хочемо відзначити цікавий факт, що усі три дитячі опери Лисенка були створені раніше від дитячої опери німецького композитора Енгельберта Гумпердінка, який вважається творцем цього жанру у світовій музичній культурі. Така прикра ситуація виникла через нашу бездержавність і неможливість своєчасно оприлюднювати творчі здобутки. Лисенко передбачав виконання своїх опер («Коза-Дерева», 1888, «Пан Коцький», 1891, «Зима і Весна», 1892) дітьми різного віку. Ці опери написані за сюжетами українських казок і вводять дитину в національне життя, знайомлять з «духом» народу. Вони мають велике пізнавальне значення, спонукають творити добро, приваблюють своєю простотою і поетичністю, розвивають творчу фантазію дитини. Композитор використовує український музичний фольклор для характеристики дійових осіб. Отже, насправді Микола Лисенко є творцем не лише української дитячої опери, але й творцем цього жанру у світовій композиторській практиці.

Оранський поставив у 1966 р. дитячу оперу-сценку Миколи Фоменка «Котик Кікі», згодом (1970) – оперу «Лис Микита» Василя Овчаренка, а також виставу «Дейзя» на тексти Оксани Керч з музикою Ярополка Ласовського. Цей український «мюзикл» (музична комедія) прозвучав у 1974 році.

Уся ця праця тісно перепліталася з музикознавчою сферою: лекції, доповіді, статті, творчі портрети композиторів і виконавців, «Альбоми на

екрані» – фільмовані музичні портрети українських композиторів. Оранський опрацював портрети Станіслава Людкевича, Максима Березовського, Миколи Леонтовича, Миколи Фоменка, Василя Овчаренка. Ці «Альбоми» побачили і почули з екранів шанувальники українського музичного мистецтва у багатьох містах Америки і Канади.

Оранський як композитор є автором інструментальних творів і хорів, здебільшого обробок народних пісень. Він також займався редагуванням, аранжуванням та оркеструванням творів українських композиторів. У 1992 р. приїжджав в Україну (Львів, Харків, Київ), виголосив доповідь про творчість М. Фоменка в Харківському інституті мистецтв і Київській консерваторії.

Останнє двадцятиріччя свого життя Ю. Оранський працював над монументальним «Ілюстрованим енциклопедичним покажчиком українських композиторів поза межами України». Як зазначив Роман Савицький-мол.: «Це муравлина праця, якою звичайно займаються цілі інститути. В особі Юрія Оранського маємо такий музичний інститут».

Підсумовуючи, зазначимо, що багатогранна творча діяльність Юрія Оранського на ниві української музичної культури проявлялася в різних напрямках: виконавському (диригент), педагогічному (викладач гри на фортепіано), музикознавчому (просвітницькі лекції і наукові розробки), композиторському та організаційно-адміністративному (директор філії УМІА у Філадельфії). А переконливим доказом україноцентричної діяльності Юрія Оранського є його бажання передати свій багатий і надзвичайно цінний архів в Україну, який за сприяння його доньки вже перебуває у Львові. Архів налічує 24 коробки з різноманітними матеріалами: особистими документами, загальною документацією, нотами, видруками, фотографіями, фотоплівками, діапозитивами, газетами, вирізками з газет зі статтями і рецензіями, журналами, афішами і програмами концертів, буклетами, ескізами костюмів, малюнками декорацій, театральними реквізитами, відбитками, рукописами, книгами, листами, а також фонотекою (записи на різних носіях). Більшість матеріалів пов'язана з культурно-просвітницькою діяльністю Юрія Оранського, зокрема в УМІ в Нью-Йорку, і дотична до спадку відомого українського композитора Миколи Фоменка.

Українські митці діаспори всіх поколінь завжди підкреслювали свою національну приналежність, пропагували українське музичне мистецтво, здобуваючи визнання у світовому музичному просторі. І серед них почесне місце займає постать відомого у США музиканта-патріота Юрія Оранського, який усе своє довге і плідне творче життя присвятив служінню рідному українському народу.

Оксана ЗАХАРЧУК

**БУДЕМО ЩИРО ВДЯЧНІ
ВСІМ НЕБАЙДУЖИМ
ЗА БУДЬ-ЯКУ
ФІНАНСОВУ ПІДТРИМКУ
ЧАСОПИСОВІ!**

Наш поточний рахунок:
IBAN UA08325268000000002600744144
в ПАТ АКБ «Львів»,
МФО 325268,
ЄДПРОУ 19326603
Одержувач: ТзОВ «Універсум».